

tat edulcorada (cf. *infra*), que té el doble avantatge de permetre recusar l'acusació d'anticatalanisme i d'estar perfectament adaptada a lògiques d'espectacularització i de mercantilització. Aquest fenomen ha provocat fa poc una campanya cívica de la Federació d'Entitats.

5. L'emergència d'una nova problemàtica d'identitat en la qual la llengua perd la seva posició central i esdevé accessòria, si no marginal. Fa mig segle, els referents d'identitat van passar progressivament de l'ascendència i de la terra (lloc de naixement i arrelament predial) al coneixement i l'ús de la llengua. Amb la desaparició progressiva dels elements tradicionals (tradicions populars, alimentació, habitatge, endogàmia...), la llengua apareixia com un element unificador, i molts descatalanitzats van tornar així a l'aprenentatge de la llengua pairal. Es pot constatar avui l'emergència, amb el reforç dels mitjans de comunicació de massa, del discurs polític (més particularment del Consell General) i del món esportiu del rugbi (USAP i Dracs), d'una catalanitat essencialista edulcorada i instrumentalitzada que margina més o menys la llengua (fins a contaminar el rectorat de la Universitat).

Perspectives de futur

Cal ser positius: considerant la situació global, la substitució lingüística hauria de ser a hores d'ara gairebé total però, ben al contrari, es manté un nucli dur de catalanofonia. Si l'ús retrocedeix en els àmbits orals tradicionals, progressa en canvi en els àmbits d'ús escrit (la situació fa mig segle era un desconeixement generalitzat), encara que hi hagi, vista la presència hegemònica del francès, molta feina en perspectiva per millorar les coses. A diferència de moltes altres llengües minoritàries de l'Estat francès, la utilitat social i professional del català (potser en detriment de la seva funció cultural i d'identitat) s'imposa a poc a poc. Es manifesten també en una bona part de la població expectatives i demandes consegüents que podrien, si fossin preses en compte, impactar molt favorablement en la situació global: el 62,9% dels pares d'alumnes (EULCN) reclamen un ensenyament de català per als seus fills

>> *Pere Manzaneres, de Ràdio Arrels.*

(el 75,6% dels nadius i, cal subratllar-ho, el 52,8% dels que vénen de fora), i hi ha una demanda de fileres bilingües que oscil·la, segons els sectors escolars enquestats, tant per l'Administració com per l'Associació per a l'Ensenyament del Català, entre el 12,9% i el 66% (amb els percentatges més alts al Vallespir, una part del Riberal i les zones frontereres).

El moviment associatiu de lleialtat lingüística ha jugat el seu paper històric per evitar un desastre. Sembla que les col·lectivitats territorials –sota la pressió dels ciutadans, és clar– són ara les estructures més adients per ampliar el procés de salvaguarda i de recuperació. Es tracta doncs, en darrera instància, d'un problema de voluntat política, voluntat que malauradament encara té dificultats per afirmar-se plenament.

Domènec Bernardo és professor de la Universitat de Perpinyà.

PER SABER-NE MÉS

PUIG MORENO, Gentil. «Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya del Nord». *Aïnes Noves*, 1, març 2007 (Premses Universitàries de Perpinyà), p. 5-97.

<http://c3k.cat/blocs/observatori.html>

<http://www.mairie-perpignan.fr/sites/default/files/fichiers/pdf/charte-municipale-pour-langue-catalane.pdf>

<http://www.cg66.fr/202-charte-en-faveur-du-catalan.htm>

<http://www.federacio.cat/>

Cal ser positius: considerant la situació global, la substitució lingüística hauria de ser a hores d'ara gairebé total

>> *Pere Verdaguer en el seu despatx, envoltat de les seves llibretes d'apunts i els retalls d'articles publicats que s'apilonen en diverses habitacions del seu domicili.*

A l'espera d'una nova generació d'escriptors

Els escriptors més joves en la nostra llengua van començar fa més de deu anys

Pere Verdaguer va publicar la primera novel·la nord-catalana en la nostra llengua el 1966, i va impulsar l'eclosió d'una primera generació d'escriptors de narrativa en aquelles comarques. Quaranta anys després, Joan-Lluís Lluís i Joan-Daniel Bezsonoff s'integren amb normalitat dins el conjunt editorial de la literatura catalana, però no es veu cap indici dels escriptors que els haurien de succeir.

ESTEVE CARRERA > TEXT I FOTOS

Quan es van publicar les primeres novel·les nord-catalanes en català, a final dels 60 i principi dels 70, paradoxalment hi havia a la Catalunya del Nord molt poca gent preparada per llegir i escriure en la nostra llengua. Els anys 80 van veure, malgrat tot, l'eclosió d'una bona colla d'escriptors i escriptores, que van coincidir amb l'empenta de l'ensenyament del català. Paral·lelament, però, aquests últims 40 anys també han significat un retrocés evident de l'ús social del català a les comarques del nord, i l'aparent normalitat d'un parell d'autors amaga l'absència preocupant de noves generacions d'escriptors nord-catalans.

El primer novel·lista

Tot i que no es noti gaire en la seva obra, la primera novel·la nord-catalana la va escriure un banyolí, Pere Verdaguer. No es nota gaire perquè quan va passar la ratlla amb l'onada de la retirada només tenia deu anys, i perquè

per regla general totes les seves novel·les estan ambientades a la Catalunya del Nord. Però encara avui ell mateix admet que aquella onada va significar molt per a la situació del català a la Catalunya del Nord: «El fet que arribés aquí un gruix de població amb la llengua més dominada i funcional va ser important», diu Verdaguer. I l'exemple més concret de tot plegat és ell mateix. No només perquè va publicar el 1966 la primera novel·la en català de la Catalunya del Nord, *El Cronomòbil*, sinó perquè va ser i continua essent un activista de la llengua i de l'escriptura en aquelles comarques. No es va limitar a escriure la primera novel·la nord-catalana en la nostra llengua –i les més de quinze obres de narrativa que ha anat escrivint a continuació els anys següents–, sinó que ha publicat i continua publicant articles als diaris locals, és autor de gramàtiques, diccionaris i estudis de llengua, que el fan avui un dels millors coneixedors del rossellonès i de la literatura en aquelles terres, i, sobretot, va formar part del nucli de gent que van contribuir a crear el substrat perquè apareguessin nous escriptors.

El Cronomòbil (1966) va ser la primera novel·la nord-catalana

«Pràcticament ningú havia fet l'esforç d'aprendre el català seriosament. Quan vam començar la Universitat Catalana d'Estiu el 1969, ens vam adonar que no hi havia ningú a la Catalunya del Nord capaç de corregir textos en català perquè es poguessin publicar a diaris o revistes», diu Verdaguer.

Després de moure fils i contactes amb l'IEC, un matrimoni figuerenc –«els Fortiana, marit i muller», recorda Pere Verdaguer– es van encarregar durant uns anys de pujar cap a la capital del Rosselló per donar quatre hores de classe cada dissabte. Hi van assistir una trentena d'estudiants, molts d'ells ensenyants, i no va ser en va, ja que entre aquests hi havia Jordi Carbonell, que va obtenir el 1978 el premi Sant Jordi amb l'obra *Un home qualsevol*. «Jordi Carbonell era molt bon alumne», recorda Verdaguer.

L'onada dels anys 80

Del caliu i les ganes d'aquells anys en va sorgir la fornada dels escriptors nord-catalans dels anys setanta i vuitanta. El 1983, en un suplement especial de la revista *Sant Joan i Barres* titulat «La realitat nord-catalana a la narrativa actual», Miquela Vaills analitzava l'obra de cinc autors que van personificar aquella onada: Pere Verdaguer, el més prolífic, Jordi Carbonell, Renada Laura Portet, Josiana Duhalde-Cabanas i Joan Tocabens. Si hi afegim les incursions narratives d'alguns autors que s'han dedicat més específicament a la poesia, com Jordi Pere Cerdà, Patrick Gifreu o Jep Gouzy, tindríem pràcticament la totalitat de la producció novel·lística nord-catalana, abans de l'arribada dels «joves» a final dels 90 i principi dels anys 2000, amb Joan-Lluís Lluís i Joan Daniel Bezsonoff. Tots dos tenen arrels a les comarques de Girona, tot i que aquestes no apareixen gaire a les seves obres. Només en el seu últim llibre, *Xocolata desfeta*, Joan-Lluís Lluís fa referència a Cassà de la Selva, «com a homenatge al poble on anava a estiu», explica l'autor. Joan-Daniel Bezsonoff, a *Un país de butxaca*, també recorda que els seus avantpassats venien de Sant Llorenç de la Muga i insisteix en el paper que van jugar les seves visites freqüents a Girona per descobrir «una catalanitat moderna i emprenedora». Bezsonoff i Lluís són sense cap mena de dubte els que han

>> Joan-Daniel Bezsonoff en una de les seves visites a la Llibreria 22 de Girona.

aconseguit inserir-se en la normalitat de la literatura catalana com a escriptors a seques i sense necessitat de dur l'etiqueta d'«escriptors nord-catalans». El ressò i la visibilitat que han obtingut als mitjans de comunicació del Principat supera àmpliament els límits nord-catalans que caracteritzaven els seus predecessors.

El repte d'avui, però, és saber si aquesta «normalitat» tindrà continuïtat, cosa que no està gens clara. I és que des dels anys 60 i l'activisme literari de Pere Verdaguer fins a les novel·les de Bezsonoff i Lluís, l'ús social de la llengua a les comarques de la Catalunya del Nord ha patit un retrocés constant. Ens trobem amb aquesta contradicció: mai a Catalunya Nord hi ha hagut tanta gent com avui formada per llegir i escriure en català, gràcies a les generacions d'alumnes que han anat sortint de les escoles catalanes, de les classes bilingües de l'ensenyament públic o de la Universitat de Perpinyà, però paradoxalment mai s'hi ha parlat tan poc el català. Més contradiccions? Mai hi ha hagut potser tanta gent com avui que se

>> Joan-Lluís Lluís.

DENIS PERETA

Fa quaranta anys, pràcticament ningú havia fet l'esforç d'aprendre el català seriosament

>> *Joan Tocabens, al menjador de casa seva, al Pertús.*

senti i es reivindiqui com a catalana (només cal assistir a un partit de rugbi de la USAP per observar-ho), però aquesta catalanitat s'expressa cada vegada més en francès i en detriment de l'ús de la nostra llengua.

L'absència de relleu

«La situació de l'escriptor a la Catalunya del Nord resta molt problemàtica», diu Pere Verdaguier, que continua incansablement publicant comentaris lingüístics als diaris del Rosselló, però que veu com li han anat reduint l'espai i la periodicitat dels seus articles. «Sem els últims i sembla que al darrere nostre és el desert. És molt preocupant, perquè una societat que no té escriptors no és una societat», puntualitza Joan-Lluís Lluís, que si bé admet que avui hi ha més gent que ha après el català al nord de l'Albera, també hi ha molt poca gent que el parli.

Comparteix la mateixa anàlisi Joan-Daniel Bezsonoff, que pensa que l'absència de relleu que es veu ara és el reflex del país: «Per als joves d'avui a Catalunya Nord la llengua catalana és cada cop menys visible; és complicat. També hem d'admetre que tant jo com el Joan-Lluís sem gent de llibres. Vam néixer sense Internet. Els joves d'avui tenen altres sol·licitacions», diu Bezsonoff.

Però plantejar inquietuds sobre una nova generació d'escriptors nord-catalans que no es veu venir per enlloc no ens ha d'amargar el goig de tenir avui dues o tres generacions d'escriptors en actiu en aquelles terres. L'iniciador i l'impulsor, Pere Verdaguier, segueix iniciant molts lectors al català amb els seus articles a la premsa del Rosselló; té en projecte la publicació de reculls de textos que han anat sortint en diaris –del nord i del sud– al llarg de tots aquests anys. I en les llibretes apilonades que omplen di-

Entrevista a Joan-Miquel Touron, gerent de la Llibreria Catalana de Perpinyà

Joan Miquel Touron és originari de Vinçà, a la comarca del Conflent, i es cuida des de fa uns trenta anys de la Llibreria Catalana de Perpinyà (primer sota una estructura associativa i després com a comerç). Situada a la plaça Joan Payrà de la capital rossellonesa, la Llibreria Catalana no és una botiga qualsevol: també és un lloc de trobada i tertúlies espontànies entre nord-catalans i visitants del sud de l'Albera. A final del 2010, un conflicte jurídic amb el propietari del local va amenaçar la continuïtat de la llibreria i va provocar una àmplia cadena de solidaritat a través de les xarxes socials, amb missatges de suport d'arreu dels Països Catalans.

–Les dificultats econòmiques de la Llibreria Catalana de Perpinyà s'han resolt?

–En el nostre cas, el problema de lloguer que vam tenir s'ha resolt, però continua sent un problema general. Ens afecta com va afectar les llibreries Les Voltes a Girona, Ona a Barcelona, o Pam de Nas a París. No m'estranya que siguin aquestes llibreries genuïnament catalanes les que tenen dificultats. El que volen els propietaris quan lloguen un local són franquícies, i les petites llibreries independents tenen moltes dificultats per viure. Alguns diuen que la petita llibreria independent està acabada. El que passa és que hi ha certs llibres que a les grans superfícies, tipus FNAC o El Corte Inglés, no els tenen, i que només podem trobar en petites llibreries independents. Anem cap a una cultura uniformitzada i seleccionada pels diners. L'escriptor que no porta prou diners no interessa. A part d'això, el que tenim ara, com tots els comerços de Perpinyà, és que notem la crisi, com al sud. La gent té despeses fixes, com el mòbil,

la gasolina del cotxe...; tots ho tenim tot a casa, i una de les coses sobre les quals fem estalvis són els llibres.

–Quin és el perfil del nord-català que entra aquí?

–Contràriament a les llibreries del Principat, el que venem més en aquesta llibreria són assajos. Al sud es compra més literatura i aquí més assaig; els nord-catalans vénen a cercar a la Llibreria Catalana el que han perdut de la llur catalanitat. En primer lloc la llengua: diccionaris, gramàtiques, etc.; i com que a casa ja no fan cuina catalana, doncs vénen a buscar llibre de cuina catalana aquí; després es pregunten qui són, d'on vénen, i per això venem llibres d'història, etc. Són lectors que conservaran els hàbits de llegir llibres en francès, o literatura americana traduïda en francès, però que vénen a la Llibreria Catalana a cercar aquests llibres que els permeten de recuperar una catalanitat en perdicció.

–I de gironins també en vénen, en aquesta llibreria?

–Vénen sobretot per curiositat. El que hem vist enguany és que per Sant Jordi va venir molta gent del Principat a les llibreries en general de Perpinyà, i en aquesta concretament. Van pujar el dissabte per fer Sant Jordi a Perpinyà, malauradament va ploure, no es va poder fer res i aquesta gent va anar a les llibreries. No cal pas esperar que la gent de Girona vingui aquí per comprar llibres que tenen allà, però miren amb curiositat el que poden trobar aquí. En general, són gent que coneixen els autors d'aquí, que els han vist a la televisió. Coneixen evidentment en Pere Codonyan perquè l'han vist a TV3, però també en Bezsonoff, o en Joan-Lluís Lluís. Paral·lelament, jo a nivell pro-

verses habitacions del seu pis va reunint un valuós material sobre la variant rossellonesa que també s'haurà de publicar un dia o altre, si no es decideix abans per una ampliació del reeixit *Diccionari de renecs i paraulotes* que va treure el 1999. Joan-Lluís Lluís no ens anuncia cap novetat abans del 2012, però Joan-Daniel Bezonoff preveu presentar a partir del setembre d'enguany una novel·la que es podria titular «Melancolia dels oficials» i que, segons avança, serà una continuació de *La presonera d'Alger*, que va publicar el 2002 i que s'ambienta en les últimes guerres colonials franceses.

L'esperança dels joves?

I entre les generacions de Verdaguier, per una banda, i Bezonoff i Lluís, per l'altra, també hi ha escriptors nord-catalans com Joan Tocabens que continuen al peu del

canó. A mitjan dels 80, va ser el primer que va introduir sense por els trets dialectals del rossellonès a les seves novel·les. Des del seu poble del Pertús, i per les seves arrels empordaneses, és també el que ha tractat més fàcilment del veïnatge amb el sud de l'Albera. La seva última novel·la, *La capella embriuada*, va ser publicada el 2010 i ja té començada la següent. Però Tocabens, tot i que admet que el futur dels escriptors nord-catalans és incert, també és dels que volen creure que no tot està perdut. Subratlla que en la Nit de Sant Jordi d'enguany, la nit literària organitzada per Òmnium Cultural de Catalunya Nord, es van presentar i premiar molts joves: joves alumnes de col·legi i d'instituts. «Hem d'esperar quatre o cinc anys per veure què sortirà d'aquest joves. Tinc esperança», diu Joan Tocabens.

Esteve Carrera és periodista.

>> **Joan-Miquel Tournon, a la Llibreria Catalana de Perpinyà, situada a la plaça Joan Payrà.**

retrobar la seva cultura i la seva cuina, és a dir, restaurants que facin peus de porc, escudella, la cuina que han menjat aquí fa anys amb la família. Com més la cultura catalana s'enforteix al nord, més baixen regularment al sud; no pas forçosament per comprar quelcom, senzillament per passar un cap de setmana. Ho vam veure amb

fessional treball cada vegada més amb les comarques de Girona, perquè gran part de les distribuïdores han marxat de Barcelona, on era massa car, i s'han instal·lat a les comarques de Girona; Àgora, per exemple, és a Santa Coloma de Farners... Em va bé, evidentment, perquè m'és més fàcil baixar a Girona que no pas anar a Barcelona. També hi ha molta gent d'aquí que va cap al sud.

–Què hi van a buscar?

–El cap de setmana cal veure la quantitat de gent d'aquí que va cap a les comarques de Girona. Jo també ho faig. Cal pensar que la uniformització fa que els nostres restaurants aquí, a la Catalunya del Nord, siguin cada cop més internacionals. Per ser universal, la cultura francesa ha neutralitzat la seva cultura. Ja no hi ha res de típicament francès, de tant com volen ser universals. Els restaurants d'aquí fan cuina que podem trobar a Anglaterra o a Estats Units. Per això la gent del Rosselló que va al sud també hi va per

el partit de l'USAP a Barcelona: 35.000 persones van anar cap al sud i molts van passar-hi el cap de setmana.

–Recentment heu renovat el web de la Llibreria Catalana i heu engegat la venda en línia. Això representa un nou mercat?

–A través el web com a mínim saben que existim. Més que comprar, permet a la gent de contactar-nos per demanar-nos coses. Fins i tot pot ser un llibre en francès.

–El moviment associatiu nord-català parla d'un retrocés del català a la Catalunya del Nord. També ho veu així?

–Hi va haver molt d'interès pel català i es van desenvolupar moltes coses aquí els anys 80 i 90; d'ençà dels anys 2000, en canvi, veiem desinterès. La gent encara hi és, però hi ha una baixada d'interès.

Esteve Carrera és periodista.